

l·lista seria interminable, però pensem que la mostra donada, d'una banda, ajuda a formar-se una idea de la vastitud de coneixements que calen per a bastir els comentaris que acompanyen cadascun dels mapes interpretatius del *Petit ALDC*, i de l'altra, és una punta d'iceberg que incita a la curiositat i convida a submergir-se en aquesta obra per descobrir tot el que ens pot aportar, que és molt més del que una simple ressenya pot donar a entendre.

Només ens resta, doncs, congratular-nos de l'aparició dels nous volums d'aquesta obra, que és un monument a la rica diversitat de la llengua catalana, sense oblidar, però, el pal de paller que és la llengua estàndard supradialectal: per això, els comentaris —després de tractar amorosament totes i cadascuna de les variants, i de proporcionar-ne informació etimològica, històrica i geolingüística— posen en relleu les formes que han tingut entrada en la llengua normativa, tot resseguint-ne la presència al *Diccionari ortogràfic* (1917) (*DOrt*) i al *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) (*DG₁*), ambdós de Pompeu Fabra, i a les dues edicions del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (1995, 2007²) (*DIEC₁*, *DIEC₂*). Gaudim del privilegi de disposar d'aquesta obra geolingüística sense parió i fem-ne un bon ús, tant en l'àmbit de la recerca com en el de la docència —i de la docència en diversos nivells educatius: el contingut és ajustable tant a una l·lició universitària de dialectologia o de gramàtica històrica com a una classe de secundària, i la presentació, inclosa la mida manejable del volum i l'impacte visual dels mapes en colors, resulta atractiva també per a públics juvenils.

Gramática do português

ISABEL CRESPI RIUTORT

Universitat Autònoma de Barcelona
isabel.crespi@uab.cat

RAPOSO *et al.* (2013): Eduardo P. Raposo, Maria Fernanda Bacelar do Nascimento, Maria Antónia Coelho da Mota, Luísa Segura, Amália Mendes (coords.), *Gramática do português* (vols. I i II), Fundação Calouste Gulbenkian.

Durant els últims anys, el reclam d'una gramàtica completa, moderna i actualitzada de la llengua portuguesa ha estat persistent i reiterat. Tot i que existeixen nombroses gramàtiques de caire prescriptiu, al portuguès li mancava una obra descriptiva i analítica, que englobés la llengua en la seva totalitat, des dels aspectes més generals fins als més específics i debatuts. Una obra que estigués pensada no només per al gramàtic especialitzat, sinó també per al públic general, per al lector sense formació lingüística que té la necessitat o la curiositat de conèixer i

entendre millor la seva llengua. En definitiva, al portuguès li mancava una obra de referència. A la fi, després de dotze anys de treball i l'esforç i dedicació de nombrosos lingüistes, aquest reclam va ser satisfet l'any 2013 amb la publicació de la *Gramática do Português*, de la Fundació Calouste Gulbenkian; una gramàtica que, com bé apunten els autors, «descreve, de modo tão exaustivo quanto possível, a língua portuguesa na sua variedade europeia contemporânea» (Introducció, p. xxv).

La *Gramática do Português* (*Gramática*, a partir d'ara) ha estat elaborada amb la col·laboració de més de dues vintenes de lingüistes de diverses universitats. A més d'una comissió organitzadora constituïda pels membres del Centro de Linguística da Universidade de Lisboa (CLUL) Maria Fernanda Bacelar do Nascimento, Maria Antónia Coelho da Mota, Luísa Segura i Amália Mendes, i per Eduardo P. Raposo, de la Universitat Califòrnia - Santa Bàrbara, l'obra ha comptat amb la participació d'especialistes en diferents àmbits de la llengua, des de la diacronia fins a la lingüística d'interfícies, passant per la sintaxi, la semàntica, la fonètica, els corpus, la dialectologia i la gramàtica comparada. Entre ells s'hi troben, per exemple, Pilar Barbosa (Centre d'Estudis Humanístics de la Universitat de Minho), João Costa (Universitat Nova de Lisboa), Inês Duarte (Universidade de Lisboa), Rosa Virgínia Mattos e Silva (Universitat Federal de Bahia) i Rita Marquilhas (CLUL). La formació i el dilatat bagatge professional d'aquests autors garanteix, si més no, la base teòrica i el rigor científic del conjunt.

La *Gramática* està dividida en tres volums, tot i que, de moment, només els dos primers han estat publicats. Així mateix, tot el conjunt, incloent també el tercer volum, es troba organitzat en cinc parts: la primera part està dedicada a l'origen, la història i la caracterització geogràfica del portuguès, la segona se centra en el lèxic de la llengua, la tercera estudia la sintaxi i la semàntica, la quarta es focalitza en la morfologia i la cinquena en la fonètica i la fonologia. Aquesta complexitat temàtica és precisament un dels aspectes més innovadors de l'obra, ja que les gramàtiques anteriors tendien a centrar-se únicament en l'anàlisi d'alguns àmbits o fenòmens i en deixaven molts d'altres sense desenvolupar. En canvi, la *Gramática* es presenta com la primera gramàtica de la llengua portuguesa que ofereix un tractament en profunditat de tots els nivells i aspectes de la llengua.

A més de la complexitat temàtica, l'obra presenta nombroses característiques que la fan esdevenir única i original, entre les quals en destaquen especialment dues: d'entrada, la voluntat d'il·lustrar la variació de la llengua portuguesa, anant sempre més enllà de la varietat estàndard i oferint dades de diversos dialectes, codis i registres. Així, per exemple, a més de descriure la variació geogràfica de la llengua, la *Gramática* tracta fenòmens no normatius però molt utilitzats pels parlants, com la locució *a gente* amb concordança de primera persona del plural o la concordança del verb *haver* en les formes impersonals. La segona característica que contribueix a la singularitat de la *Gramática* és l'índex de continguts innovadors, ja que es descriuen fenòmens que no solen aparèixer mai recollits en altres

gramàtiques, ni portugueses ni d'altres llengües romàniques, com, per exemple, els processos de gramaticalització i lexicalització, les topicalitzacions o debats entorn de determinades categories gramaticals, com els participis.

Així mateix, un dels eixos temàtics més innovadors el conforma tota la primera part de l'obra, dedicada a l'origen, el desenvolupament històric i la variació dialectal de la llengua. És important destacar aquesta part, perquè sovint moltes gramàtiques de llengües romàniques no recullen aquest tipus d'informació i se centren en descriure la llengua en els seus diferents nivells, un fet que resulta sorprenent, ja que la història i la variació d'una llengua són tan importants com la seva estructura interna. En canvi, la *Gramática* dona molta rellevància a aquests aspectes i descriu amb luxe de detall i de dades l'origen de la llengua, la seva evolució diacrònica i la seva àmplia variació, tant dialectal com entre diferents codis, registres i individus.

Pel que fa a la variació dialectal, és cert que bona part de l'estudi de la *Gramática* se centra en les característiques del portuguès parlat a Portugal, i, més concretament, en el «português-padrão», que és considerat la varietat culta de la llengua —«falado nas zonas urbanas do litoral-centro, aproximadamente entre Lisboa e Coimbra» (Introducció, p. xxv). No obstant això, és important remarcar que es descriuen els principals trets dels diversos dialectes del portuguès europeu i es recullen dades del portuguès de Brasil. A més, l'obra és pionera a incorporar dades del portuguès d'Àfrica, especialment sobre les varietats d'Angola i Moçambic.

La primera part de l'obra descriu, com s'ha assenyalat, els orígens de la llengua en el llatí europeu, concretament en la varietat que es parlava a l'actual Galícia, l'occident d'Astúries i el nord de Portugal, així com els fenòmens de canvi lingüístic a través dels quals aquesta llengua es va anar convertint progressivament en portuguès; entre ells, l'analogia, la reanàlisi i el canvi morfofonològic. També s'il·lustra la variació geogràfica i dialectal de la llengua, amb la descripció de les varietats del portuguès europeu, del portuguès de Brasil i del portuguès d'Àfrica.

La segona part de la *Gramática* se centra en el lèxic de la llengua. Primer es repassa la classificació dels mots del portuguès en funció dels trets lingüístics del seu significat que permeten de relacionar-los. Així, es descriuen conceptes com ara l'homonímia, la polisèmia, la sinonímia o l'antonímia, entre d'altres. El que resulta més interessant d'aquesta segona part, però, són els capítols nou i deu, que descriuen els principals processos de lexicalització i gramaticalització. Aquests dos capítols es configuren com una vertadera novetat, ja que és ben estrany trobar gramàtiques que incloguin la descripció d'aquests processos. En canvi, la *Gramática* defineix els dos fenòmens de canvi lingüístic, en descriu els diferents tipus i, a més, els il·lustra amb exemples de la llengua que són ben coneguts i utilitzats en el dia a dia dels parlants, com el cas de la lexicalització del grup *lugar-comum* (banalitat) o *esticar o pernil* (morir) o de la gramaticalització del mot *as-sim*, que va passar de ser un adverbí a ser un connector amb valor consecutiu, equivalent a «per tant».

La tercera part de l'obra se centra en la sintaxi i la semàntica de la llengua. Com que aquesta part implica un ventall de fenòmens molt dilatat, es troba dividida en nou blocs. El primer bloc, l'A, descriu les propietats generals de la frase i les construccions bàsiques mitjançant les quals les frases vehiculen la informació, com les estructures de topicalització, les construccions actives, passives, incoatives i mitjanes. El bloc B examina els conceptes de temps verbal, aspecte, modalitat i mode; els defineix com a categories semàntiques i explora la seva codificació enunciativa mitjançant diferents mecanismes sintàctics i morfològics. El bloc C revisa la sintaxi i la semàntica de les classes lèxiques i sintagmàtiques. El bloc D, ja en el segon volum, se centra en l'oració composta i l'oració complexa. El bloc E repassa la sintaxi i la semàntica de les construccions de grau i examina les dependències referencials, tot aprofundint en els conceptes d'anàfora i dixi. El bloc F explora els fenòmens d'omissió i el·lipsi. El bloc G encetarà el tercer volum de l'obra amb la descripció dels fenòmens de concordança verbal i nominal; l'H discutirà aspectes lingüístics que es troben en la frontera entre sintaxi, semàntica i pragmàtica; i, finalment, el bloc I recollirà alguns contrastos gramaticals entre el portuguès de Brasil i el portuguès europeu.

La quarta part de la *Gramàtica* se centrarà en la morfologia de la llengua portuguesa. Presentarà una descripció detallada de l'estructura interna de les paraules i dels principals processos de formació de mots: afixació, conversió i composició. Finalment, la cinquena part de l'obra revisarà el component sonor del portuguès, centrant-se especialment en la varietat del portuguès-padrão. Es descriuran les vocals i les consonants de la llengua segons la seva estructura interna, la seva distribució en el mot i les alternances regulars que presenten. També es recolliran aspectes relatius a la prosòdia, com l'accent, l'entonació o l'estructura sil·làbica. Així doncs, un cop publicat l'últim volum, l'obra comptarà amb un estudi en profunditat de tots els nivells de la llengua portuguesa.

En definitiva, la *Gramática do Português* de la Fundació Calouste Gulbenkian es configura com una obra descriptiva, innovadora i completa, que repassa i examina tots els nivells de la llengua portuguesa en la seva complexitat i variació, amb l'objectiu d'oferir una resposta sòlida i detallada a la consulta de qualsevol lector, independentment de la seva formació o bagatge lingüístics. Així, el portuguès té, a la fi, una gramàtica a l'alçada de la *Gramàtica del Català Contemporani*, la *Grande Grammatica Italiana di Consultazione* o la *Nueva Gramática de la Lengua Española*. I és que aquesta obra s'alça com una de les gramàtiques de les llengües romàniques més actualitzada i moderna, pionera a introduir continguts nous i reflectir la llengua tal com la utilitzen els seus parlants, sense deixar de tenir en compte la riquesa de la diversitat lingüística.